

Artur Luzar¹

Centralne Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach

ORCID: 0000-0003-2263-1164

Koncepcja szkolenia „Działania ratownicze w obiektach dziedzictwa kulturowego”

The Training Concept “Rescue Operations in Cultural Heritage Sites”

Wprowadzenie

Różnorodne sytuacje kryzysowe, zarówno o charakterze naturalnym, jak i wywołane przez człowieka, stanowią zagrożenie nie tylko dla ludności cywilnej i mienia, ale także dla tkanki dziedzictwa kulturowego, będącego fundamentem tożsamości narodowej i wspólnotowej. Przykłady zniszczenia zabytków ruchomych i nieruchomych, dewastacji muzeów, bibliotek oraz archiwów narodowych, szczególnie widoczne na terenie Ukrainy w kontekście działań wojennych, uwiadcniają skalę problemu.

W wyniku rosyjskiej agresji na Ukrainę zniszczeniu uległy liczne obiekty dziedzictwa kulturowego o nieocenionej wartości historycznej i artystycznej (Sklenar, 2022). W Charkowie całkowicie zdewastowano budynek Narodowego Muzeum Historycznego im. Skoworody (Hułkewycz, 2022), który był jednym z symboli ukraińskiego dziedzictwa kulturowego. Z kolei w Mariupolu bombardowania zrujnowały Teatr Dramatyczny, będący ikoną architektury

1 Artur Luzar: mł. bryg. dr inż., Centralne Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach, e-mail: artur.luzar@gmail.com

i miejscem pielęgnowania kultury regionu (Pińczak, 2023). W ciągu ostatnich miesięcy ataki rakietowe doprowadziły również do poważnych zniszczeń Katedry Zaśnięcia Matki Bożej w Chersoniu, jednego z kluczowych zabytków sakralnych regionu. UNESCO potwierdziło zniszczenie lub poważne uszkodzenie ponad 300 obiektów dziedzictwa kulturowego w Ukrainie, w tym 18 muzeów, 105 miejsc kultu religijnego oraz 77 zabytków historycznych.

Prawodawstwo polskie i międzynarodowe w ochronie dóbr kultury

Polskie prawodawstwo w bardzo poważny sposób podchodzi do kwestii ochrony dóbr kultury. Potwierdzenie tego stanowiska można znaleźć w zapisach Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, która w art. 5 stanowi, że „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Natomiast art. 6 ust. 2 jednoznacznie wskazuje, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia opiekę nad dziedzictwem narodowym oraz zabezpiecza i chroni jego dobra”. Te zapisy konstytucyjne wyznaczają kierunek działań państwa w zakresie ochrony dóbr kultury i pokazują ich kluczowe znaczenie dla zachowania tożsamości narodowej.

Komplementarne wobec tych zapisów są regulacje wynikające z ustawy o ochronie ludności oraz o stanie klęski żywiołowej. Dokument ten, opracowany w celu wzmocnienia systemu ochrony ludności, wprowadza mechanizmy wspierające zarządzanie kryzysowe, w tym także ochronę dziedzictwa kulturowego w sytuacjach zagrożenia. Zgodnie z umieszczonymi tam zapisami jednostki organizacyjne odpowiedzialne za ochronę ludności, we współpracy z instytucjami kultury, mają obowiązek uwzględniać zabezpieczenie dóbr kultury w planach zarządzania kryzysowego oraz podejmować działania w zakresie ich ochrony i ewakuacji. W szczególności ustawa zobowiązuje organy administracji publicznej do ścisłej współpracy z muzeami, archiwami oraz bibliotekami w celu minimalizacji strat w przypadku wystąpienia klęsk żywiołowych lub konfliktów zbrojnych.

Uwzględnienie tych zapisów w systemie prawnym wzmacnia znaczenie ochrony dziedzictwa kulturowego jako integralnego elementu bezpieczeństwa państwa. W połączeniu z regulacjami konstytucyjnymi oraz ustawą o ochronie zabytków, projekt ten stanowi istotny krok w kierunku zintegrowania działań na rzecz ochrony dziedzictwa narodowego z szerszym systemem bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego.

Również Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podkreśla znaczenie ochrony dziedzictwa. W art. 4 ust. 1 wskazuje się, że „ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej i inne podmioty działań mających na celu zapewnienie warunków trwałego zachowania zabytków, ich zagospodarowania i utrzymania oraz zapobiegania zagrożeniom, które mogą doprowadzić do ich uszkodzenia lub zniszczenia”. Ponadto art. 5 pkt. 2 nakłada obowiązek prowadzenia działań edukacyjnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, co uwiadacznia konieczność uwzględnienia tej tematyki również w systemie kształcenia służb ratowniczych.

Z kolei Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 roku w rozdziale dotyczącym ochrony dóbr kultury podkreśla, że „zapewnienie ochrony dziedzictwa narodowego, w tym dóbr kultury, stanowi integralny element bezpieczeństwa państwa”. Dokument wskazuje na konieczność współpracy między różnymi instytucjami, w tym służbami ratowniczymi, administracją publiczną oraz środowiskami naukowymi, w celu zapewnienia skutecznego reagowania na zagrożenia.

W kontekście prawa międzynarodowego kluczowe znaczenie mają zapisy Konwencji Genewskiej z 1949 roku oraz jej Pierwszego i Drugiego Protokołu Dodatkowego, które nakładają na państwa-strony obowiązek ochrony dóbr kultury, w tym zbiorów muzealnych, w czasie konfliktów zbrojnych.

Ochrona dóbr kultury jako element szkolenia strażaków – stan obecny

Ochrona i ratowanie artefaktów kluczowych dla tożsamości narodowej wymaga podejścia multidyscyplinarnego, które obejmuje współpracę między

różnymi grupami zawodowymi: konserwatorami zabytków, specjalistami w dziedzinie materiałoznawstwa, prawnikami, pracownikami zajmującymi się ochroną fizyczną oraz służbami ratowniczymi, takimi jak Państwowa Straż Pożarna i Ochotnicze Straże Pożarne (Malesa, 2024).

Jednak, jak wskazali w swoich badaniach J. Smyczyński i K. Kociołek, w ramach obecnego systemu kształcenia pożarniczego wiedza dotycząca ochrony zabytków i dóbr kultury jest przekazywana jedynie w sposób fragmentaryczny. Tematyka ta pojawia się okazjonalnie w ramach takich przedmiotów jak taktyka działań ratowniczych czy gaśniczych, jednak w programach nauczania brak jest dedykowanych treści związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego w kontekście działań ratowniczych. Szczególnie istotnym problemem jest brak wiedzy i procedur dotyczących specyficznych działań, takich jak ewakuacja dzieł sztuki z muzeów, bibliotek czy archiwów (Smyczyński, Kociołek, 2022).

Uwzględniając zapisy Konstytucji, ustawy o ochronie zabytków, projekt ustawy o ochronie ludności oraz Strategii Bezpieczeństwa Narodowego, a także skalę zniszczeń w Ukrainie, można wnioskować, że ochrona dziedzictwa kulturowego powinna zostać włączona w sposób systematyczny do programów kształcenia służb ratowniczych. Taki krok nie tylko zwiększyłby świadomość zagrożeń, ale również poprawiłby zdolność reagowania w sytuacjach kryzysowych. Rozwój kompetencji w zakresie ochrony dóbr kultury stanowi nie tylko obowiązek prawny, ale również moralny wobec przyszłych pokoleń (Zalasińska, 2017).

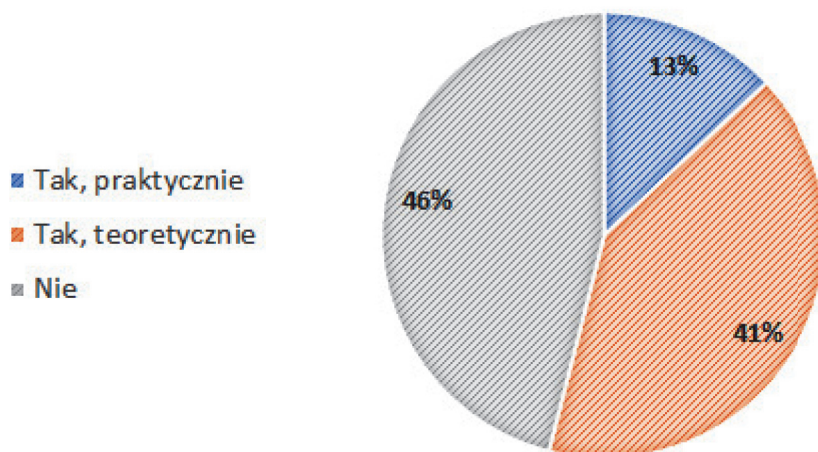
Wyniki badań własnych

W ramach prowadzonych badań autor przeprowadził wśród strażaków Państwowej Straży Pożarnej i ochotniczych straży pożarnych badanie ankietowe za pomocą narzędzia Google Forms w dniach 20 listopada – 2 grudnia 2024 r. Na pytania odpowiedzi udzieliło 127 respondentów ze wszystkich województw, ze zróżnicowanymi stanowiskami oraz stażem służby. Dodatkowo zastosowano także technikę badawczą wywiadów eksperckich z funkcjonariuszami PSP piastującymi stanowiska kierownicze. Przeprowadzone badania

miały na celu zbadanie zasadności organizacji szkoleń dla strażaków w zakresie reagowania na sytuacje kryzysowe związane z ochroną dóbr kultury.

Na wstępie ankiety zapytano o fakt, czy podczas ukończonych szkoleń dotyczących ochrony przeciwpożarowej respondent miał kiedykolwiek styczność z treściami związanymi z ochroną dóbr kultury? 54% respondentów odpowiedziało, że mieli oni poruszać tę tematykę podczas zajęć w sposób teoretyczny lub praktyczny, natomiast 46% ankietowanych nigdy nie zostało przeszkolonych w tym zakresie. Wyniki badań ankietowych zostały zobrazowane na rysunku 1.

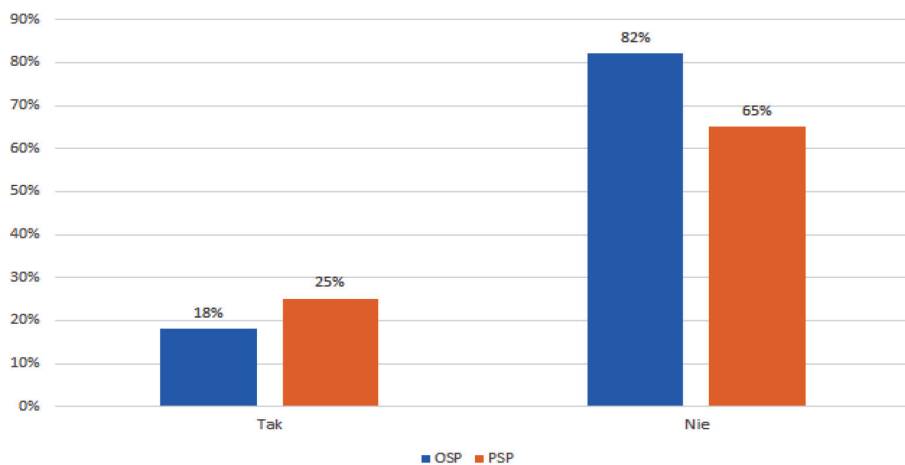
II. 1. Odsetek odpowiedzi respondentów na pytanie ankietowe „Czy w ciągu ukończonych szkoleń dotyczących ochrony przeciwpożarowej miał(a) Pani/Pan styczność z treściami związanymi z ochroną dóbr kultury?” N=127.

Źródło: opracowanie własne.

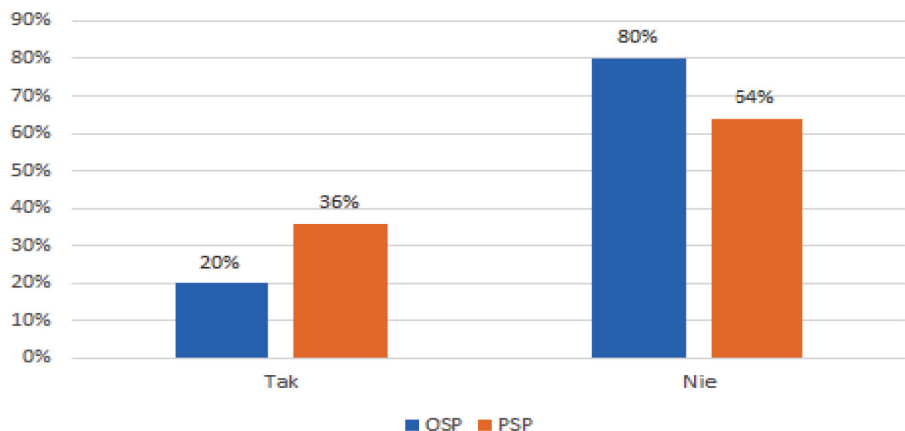
Według przeprowadzonej ankiety co piąty strażak w ciągu ostatnich 5 lat brał udział w działaniach ratowniczych w obiektach istotnych dla kultury i dziedzictwa (np. działania w muzeach, bibliotekach, archiwach, świątyniach). Szczegółowe wyniki z podziałem na strażaków PSP oraz OSP obrazuje rysunek 2.

II. 2. Odsetek odpowiedzi respondentów na pytanie ankietowe „Czy w ciągu ostatnich 5 lat brał(a) Pani/Pan udział w działaniach ratowniczych związanych z ratowaniem obiektów istotnych dla kultury i dziedzictwa (np. działania w muzeach, bibliotekach, archiwach, świątyniach)” z podziałem na strażaków PSP i OSP. N=127.

Źródło: opracowanie własne.

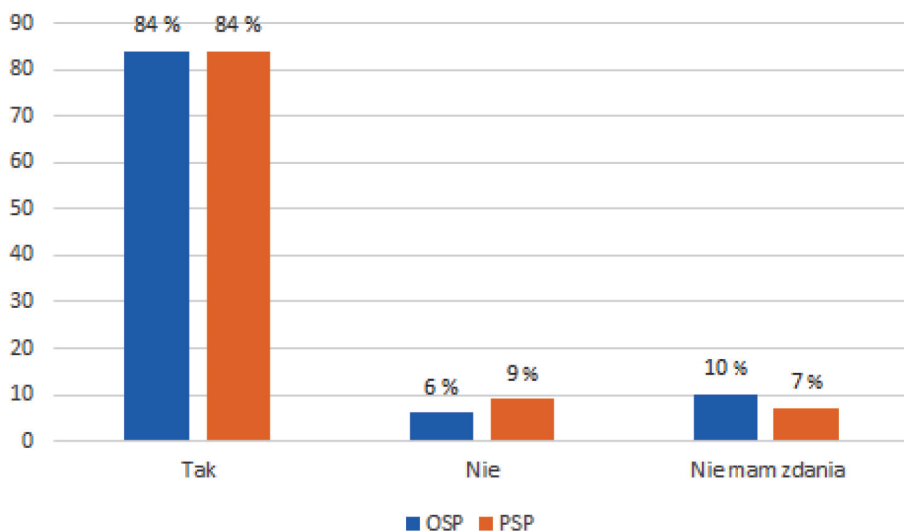
II. 3. Odsetek odpowiedzi respondentów na pytanie ankietowe „Czy w ciągu ostatnich 5 lat brał(a) Pani/Pan udział w ćwiczeniach ratowniczych związanych z ratowaniem obiektów istotnych dla kultury i dziedzictwa (np. działania w muzeach, bibliotekach, archiwach, świątyniach)” z podziałem na strażaków PSP i OSP. N=127.

Źródło: opracowanie własne.

W badaniu ankietowym respondenci zostali także zapytani o udział w ćwiczeniach ratowniczych związanych z ratowaniem obiektów istotnych dla kultury i dziedzictwa (np. działania w muzeach, bibliotekach, archiwach, świątyniach). Według udzielonych odpowiedzi jedynie co 4 strażak brał udział w tego typu ćwiczeniach. Szczegółowe wyniki z podziałem na strażaków PSP oraz OSP obrazuje rysunek 3.

II. 4. Odsetek odpowiedzi respondentów na pytanie ankietowe „Czy w Pani/Pana przekonaniu działania w obiektach istotnych dla kultury i dziedzictwa wymagają specjalistycznej wiedzy z tego zakresu (m.in. ewakuacja zbiorów)” z podziałem na strażaków PSP i OSP. N=127.

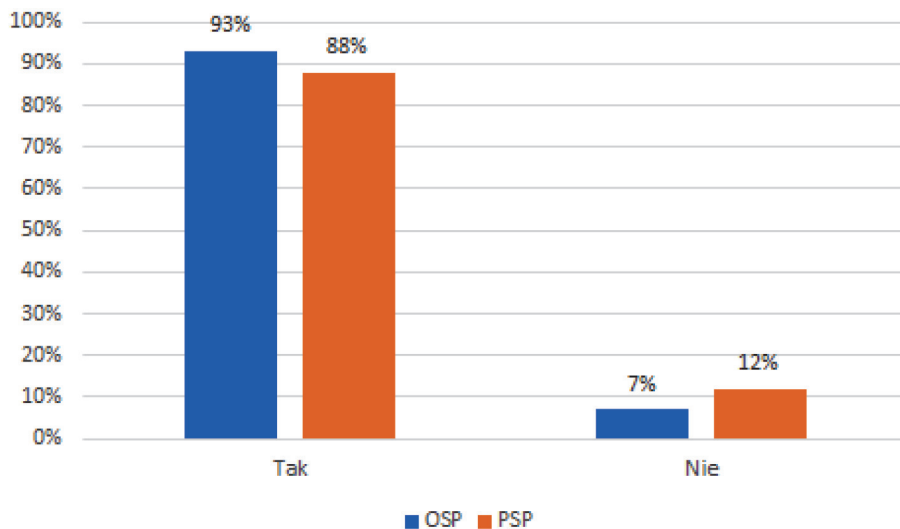
Źródło: opracowanie własne.

W wyniku badań ustalono, że 84% respondentów uważa, że działania ratownicze w obiektach istotnych dla kultury i dziedzictwa wymagają specjalistycznej wiedzy m.in. z zakresu ewakuacji eksponatów lub innych cennych artefaktów. Przeciwnego zdania było średnio 8% ankietowanych i tyle samo wskazało, że nie ma sprecyzowanego zdania na ten temat. Szczegółowe wyniki z podziałem na strażaków PSP oraz OSP obrazuje rysunek 4.

Wyniki badań ankietowych wskazują, że aż 91% respondentów dostrzega potrzebę organizacji specjalistycznego szkolenia dotyczącego działań ra-

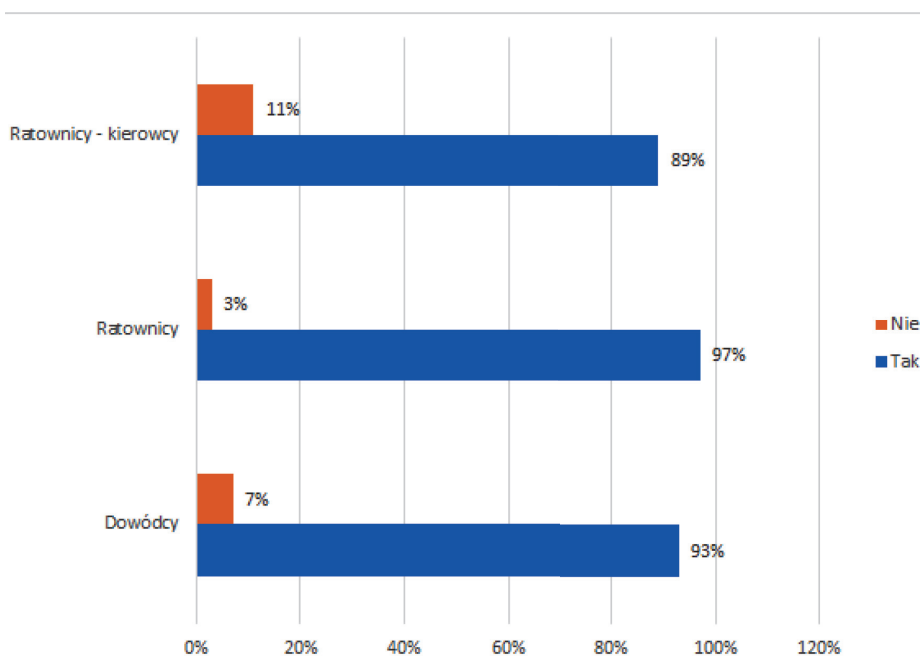
towniczych podczas działań w obiektach istotnych dla kultury i dziedzictwa. Nieco wyższą potrzebę wykazują strażacy PSP w stosunku do strażaków OSP. Największą potrzebę szkoleń w tym zakresie wykazują ratownicy – 97% ankietowanych, a następnie dowódcy – 93% ankietowanych. Nieco niższe zainteresowanie tego typu szkoleniami wykazali ratownicy – kierowcy – 89% ankietowanych. Szczegółowe wyniki z podziałem na strażaków PSP oraz OSP oraz zajmowane stanowiska obrazują rysunki 5 oraz 6.

Il. 5. Odsetek odpowiedzi respondentów na pytanie ankietowe „Czy Pani/Pana zdaniem istnieje potrzeba organizacji specjalistycznego szkolenia dotyczącego działań ratowniczych podczas działań w obiektach istotnych dla kultury i dziedzictwa?” z podziałem na strażaków PSP i OSP. N=127.

Źródło: opracowanie własne.

II. 6. Odsetek odpowiedzi respondentów na pytanie ankietowe „Czy Pani/Pana zdaniem istnieje potrzeba organizacji specjalistycznego szkolenia dotyczącego działań ratowniczych podczas działań w obiektach istotnych dla kultury i dziedzictwa?” z podziałem na strażaków funkcje. N=127.

Źródło: opracowanie własne.

W ankiecie poproszono respondentów o wskazanie potrzeb szkoleniowych na potrzeby działań ratowniczych podczas zdarzeń związanych z zagrożeniem dóbr kultury. Ankieterzy jako główną potrzebę wskazali organizację zajęć z zakresu procedur ewakuacji eksponatów, określenia ich priorytetów oraz zapoznania się z technikami pakowania zbiorów do ewakuacji. Respondenci wskazali także potrzebę praktycznych ćwiczeń na obiektach oraz wiedzy z zakresu odpowiedniego doboru środków gaśniczych. Szczegółowe odpowiedzi zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Odsetek odpowiedzi respondentów na pytanie ankietowe „jakie według Pani/Pana informacje powinno zawierać szkolenie z zakresu działań ratowniczych w obiektach dziedzictwa kulturowego”. N=127.

Zakres tematyczny	Odsetek respondentów deklarujących poszerzenie wiedzy (w %)
Omówienie specyfiki zagrożeń pożarowych w muzeach	62
Zagrożenia chemiczne i biologiczne	25
Procedury ewakuacji eksponatów – priorytety i techniki pakowania	80
Dobór odpowiednich środków gaśniczych	74
Praca z dokumentacją muzealną	30
Doskonalenie współpracy z pracownikami muzeum, konserwatorami i innymi specjalistami	52
Analiza przypadków rzeczywistych akcji ratowniczych w muzeach	42
Podstawy zabezpieczania zbiorów przed dalszymi uszkodzeniami	59
Znaczenie dokumentacji przed i po akcji ratowniczej	21
Przekazywanie eksponatów specjalistom po zakończeniu akcji	31
Praktyczne ćwiczenia na obiektach	79
Podstawy prawne ochrony zabytków	21
Zapoznanie z obiektami w rejonie operacyjnym	1
Ćwiczenia aplikacyjne	1

Źródło: opracowanie własne.

Działania ratownicze w obiektach dziedzictwa kulturowego – koncepcja szkolenia

Analiza wyników badania wyraźnie potwierdza zasadność organizacji specjalistycznych szkoleń dla funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej oraz członków ochotniczych straży pożarnych, które mają na celu zwiększenie ich kompetencji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Takie działania są kluczowe, biorąc pod uwagę unikatowy charakter obiektów dziedzictwa kulturowego oraz ich podatność na zniszczenia w wyniku katastrof i sytuacji kryzysowych.

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów eksperckich oraz wieloletnich doświadczeń autora opracowano propozycję programu pierwszego etapu szkolenia pn. „Działania ratownicze w obiektach dziedzictwa kulturowego”. Program, przedstawiony w tabeli 2, zakłada połączenie wiedzy teoretycznej z praktycznymi ćwiczeniami, które umożliwią strażakom nabycie niezbędnych umiejętności w zakresie oceny ryzyka, ochrony dóbr kultury oraz skutecznego prowadzenia akcji ratowniczych w obiektach historycznych i zabytkowych.

Tabela 2. Treści programowe szkolenia pn. „Działania ratownicze w obiektach dziedzictwa kulturowego”

Lp.	Temat	Liczba godzin		
		T	P	R
1.	Ochrona zabytków i zbiorów w przepisach prawa międzynarodowego i krajowego – zasady, obowiązki, zadania do wykonania	1		1
2.	Omówienie specyfiki zagrożeń pożarowych w muzeach	1	1	2
3.	Dobór środków gaśniczych	1	1	2
4.	Zasady przygotowania zbiorów na potrzeby ewakuacji	1	2	3
5.	Ćwiczenia praktyczne na obiekcie		6	6
Razem				15
T – zajęcia teoretyczne, P – zajęcia praktyczne, R – razem				

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszej części szkolenia, w opinii autora, należy przedstawić uczestnikom syntetyczne, lecz kompleksowe informacje dotyczące regulacji prawnych zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym. Oprócz dokumentów, o których wspomniano już wcześniej w niniejszym tekście, szczególną uwagę należy poświęcić omówieniu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 września 2014 roku w sprawie zabezpieczenia zbiorów muzealnych przed pożarem, kradzieżą oraz innymi zagrożeniami mogącymi prowadzić do ich zniszczenia lub utraty. W ramach tej części szkolenia istotne jest szczegółowe zaprezentowanie kluczowych dokumentów wynikających z przepisów prawa, takich jak zmodyfikowana na po-

trzeby muzeów instrukcja bezpieczeństwa pożarowego oraz plan ochrony muzeum. Treści te powinny być przedstawione w sposób praktyczny, aby uczestnicy, po zakończeniu szkolenia, byli w stanie efektywnie wykorzystać oba dokumenty w trakcie działań ratowniczych, zapewniając tym samym skuteczną ochronę zbiorów i minimalizując potencjalne straty.

W drugim bloku zajęć powinny zostać omówione zagadnienia dotyczące specyfiki zagrożeń pożarowych w muzeach. Istotne znaczenia miałyby tu przybliżenie specyfiki ochrony dziedzictwa kulturowego i wyzwania, jakie stawia ochrona zbiorów muzealnych przed pożarami. W tej części warto podkreślić unikalny charakter muzeów, bibliotek, archiwów i innych miejsc o wartości dla kultury, jako tych, gdzie przechowywane są bezcenne i nieodnawialne eksponaty. W tej części szkolenia powinna zostać także przedstawiona charakterystyka budynków muzealnych, z uwzględnieniem ich konstrukcji, rodzajów materiałów budowlanych oraz specyfiki instalacji technicznych, takich jak systemy elektryczne czy klimatyzacyjne, które mogą stanowić potencjalne źródło zagrożeń. Następnie należy omówić zagrożenia związane z przechowywanymi eksponatami, które często są wykonane z materiałów łatwopalnych, takich jak drewno, papier, tekstylia czy farby. Istotnym elementem tego bloku tematycznego powinno być także przedstawienie praktycznych scenariuszy działań ratowniczych.

Kolejny blok zajęć obejmować powinien zagadnienia związane z doborem odpowiednich środków gaśniczych. Omówione treści powinny zawierać informacje, dlaczego woda jest środkiem gaśniczym, który może przynieść niepowetowane straty dla tkanki ruchomych dóbr kultury. Należy przedstawić działanie systemów mgły wodnej jako alternatywy dla tradycyjnych działań gaśniczych za pomocą wody. Należy także omówić różnice między mgłą wodną niskociśnieniową i wysokociśnieniową, a także sytuacje, w których każda z tych technologii może być najbardziej efektywna. Trzecim tematem szkolenia byłoby przedstawienie ogólnych zasad przygotowania zbiorów na potrzeby ewakuacji. Podczas omawiania tego zagadnienia szczególną uwagę należy zwrócić na sposoby ewakuacji mienia zabytkowego, zwiększenie świadomości ratowników co do narażania artefaktów na dodatkowe uszkodzenia, takie jak rozdarcia, złamanie czy narażenie na gwałtowne zmiany temperatury i wilgotności. Ważnym

elementem jest prowadzenie bazy danych obiektów, które zostały zabezpieczone przez ratowników, ze szczególnym uwzględnieniem ewentualnych uszkodzeń artefaktów w wyniku prowadzonych działań ratowniczych. Należy także przedstawić uczestnikom szkolenia możliwe do zastosowania na miejscu prowadzonych działań wstępne techniki konserwatorskie, a także odpowiedni sposób zabezpieczania dzieł przed dalszym zniszczeniem. Przykładowe zabezpieczanie zbiorów przez strażaków obrazują ilustracje 7–10.

II. 7. Zabezpieczanie obiektów malarskich na miejscu prowadzonych działań ratowniczych

Źródło: archiwum własne autora

II. 8. Zabezpieczenie uszkodzonego obiektu ceramicznego na miejscu prowadzonych działań ratowniczych

Źródło: archiwum własne autora.

II. 9. Wykonywanie dokumentacji fotograficznej artefaktów na miejscu prowadzonych działań ratowniczych

Źródło: archiwum własne autora.

Il. 10. Zabezpieczanie obiektów celulozowych na miejscu prowadzonych działań ratowniczych

Źródło: archiwum własne autora.

Ostatnim tematem szkolenia są ćwiczenia praktyczne na obiekcie zabytkowym. W tym celu należy wybrać obiekt znajdujący się na terenie chronionym danej jednostki ochrony przeciwpożarowej z wykorzystaniem potencjału ratowniczego zgodnego z miejscowymi zasadami dysponowania sił jednostek ochrony przeciwpożarowej.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania dotyczące przygotowania strażaków do działań ratowniczych w obiektach dziedzictwa kulturowego wskazują na znaczne luki w zakresie specjalistycznej wiedzy i umiejętności. Chociaż tematyka ochrony dóbr kultury pojawia się w edukacji strażaków, jest ona traktowana

w sposób fragmentaryczny i niewystarczający. Wyniki ankiet i wywiadów eksperckich potwierdzają konieczność organizacji dedykowanych szkoleń, które umożliwiłyby strażakom skuteczniejsze reagowanie na zagrożenia w obiektach o szczególnej wartości historycznej i kulturowej.

Proponowana koncepcja szkolenia „Działania ratownicze w obiektach dziedzictwa kulturowego” zakłada połączenie wiedzy teoretycznej i praktycznych ćwiczeń, co powinno znacząco zwiększyć kompetencje ratowników. Program obejmuje zagadnienia związane z prawodawstwem, specyfiką zagrożeń w muzeach, doбором środków gaśniczych, a także technikami ewakuacji i zabezpieczania eksponatów.

Jednocześnie, z uwagi na ograniczony zakres badań, należy traktować uzyskane wyniki jako wstępne. Rekomenduje się ich ponowne przeprowadzenie po realizacji kilkunastu edycji szkoleń z zakresu ochrony dóbr kultury. Powtórne badania pozwolą na weryfikację skuteczności szkoleń oraz dalsze doskonalenie programów edukacyjnych, zapewniając lepsze przygotowanie strażaków do ochrony dziedzictwa kulturowego w sytuacjach kryzysowych.

Streszczenie: Artykuł przedstawia koncepcję szkolenia strażaków pt. „Działania ratownicze w obiektach dziedzictwa kulturowego”, która ma na celu zwiększenie kompetencji służb ratowniczych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w sytuacjach kryzysowych. W kontekście rosnącego zagrożenia dla dóbr kultury, zarówno z powodu katastrof naturalnych, jak i działań zbrojnych, autor podkreśla znaczenie ochrony obiektów kulturowych jako kluczowego elementu tożsamości narodowej. Przykłady zniszczeń w Ukrainie obrazują skalę problemu, a polskie oraz międzynarodowe regulacje prawne wskazują na obowiązek ochrony dóbr kultury w sytuacjach zagrożenia. Badania ankietowe przeprowadzone wśród strażaków PSP i OSP wykazały, że choć istnieje świadomość znaczenia ochrony dziedzictwa, obecny system szkoleniowy nie zapewnia wystarczającej wiedzy i praktycznych umiejętności w tym zakresie. Zaledwie 25% respondentów uczestniczyło w ćwiczeniach związa-

nych z ochroną obiektów kultury, a 84% wskazało na potrzebę specjalistycznego przygotowania. W artykule autor proponuje program szkolenia łączący zajęcia teoretyczne i praktyczne, obejmujący takie zagadnienia jak: przepisy prawne, specyfika zagrożeń w muzeach, dobór środków gaśniczych, ewakuacja i zabezpieczanie eksponatów oraz ćwiczenia w obiektach zabytkowych. Program ten ma na celu zwiększenie świadomości strażaków oraz rozwój ich umiejętności w zakresie działań ratowniczych w obiektach kulturowych.

Abstract: The article presents the concept of firefighter training titled “Rescue Operations in Cultural Heritage Sites”, aimed at enhancing the competencies of rescue services in protecting cultural heritage during crisis situations. In the context of the increasing threats to cultural assets, both from natural disasters and armed conflicts, the author emphasizes the importance of safeguarding cultural sites as a key element of national identity. Examples of destruction in Ukraine illustrate the scale of the problem, while Polish and international legal regulations highlight the obligation to protect cultural heritage in crisis situations. Surveys of firefighters from the Fire Department and OSP showed that while there is awareness of the importance of heritage protection, the current training system does not provide sufficient knowledge and practical skills in this area. Only 25% of respondents have participated in exercises related to the protection of cultural sites, and 84% indicated the need for specialized training. In the article, the author proposes a training program combining theoretical and practical sessions, covering topics such as legal regulations, the specifics of risks in museums, the selection of extinguishing agents, evacuation and safeguarding of artifacts, and exercises in heritage sites. This program aims to increase firefighters’ awareness and develop their skills in conducting rescue operations in cultural heritage sites.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, ochrona dziedzictwa kulturalnego, działania ratunkowe, trening strażaków, sytuacje kryzysowe

Keywords: cultural heritage, protection of cultural assets, rescue operations, firefighter training, crisis situations

Bibliografia

- Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO, <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>.
- Hulkewicz, W. (2022). Karnoprawna ochrona dziedzictwa kulturowego w Ukrainie w sytuacji konfliktu zbrojnego, *Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze*, 13, 185–203.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997).
- Konwencja Genewska z 1949 roku oraz jej Pierwszego i Drugiego Protokołu Dodatkowego.
- Malesa, W. (2024). Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych jako wyzwanie interdyscyplinarne, *Prace Naukowe*, 55: *Pedagogika, psychologia, zarządzanie i inżynieria zarządzania – interdyscyplinarność jako ós współczesności*, 147–158.
- Pińczak, L. (2023). Wojna rosyjsko-ukraińska – kampania 2022 r. Przebieg i następstwa, *Rocznik Strategiczny*, 28, 382–407.
- Sklenar, I. (2022). Zabytki kultury i religii jako cel ataków rosyjskich okupantów w Ukrainie — analiza przypadków, *Media i społeczeństwo*, 17, DOI: 10.5604/01.3001.0016.3051.
- Smyczyński, J., Kociołek, K. (2022). Przygotowanie straży pożarnej do prowadzenia działań ratowniczo-gaśniczych w obiektach zabytkowych – krótka analiza ofert i programów szkolenia, *Ochrona ludności i dziedzictwa kulturowego*, 1, 93–106.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2022).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- Ustawa z dnia 8 listopada 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej.
- Zalasińska, K. (2015). Zarządzanie dziedzictwem kultury. W: K. Zalasińska, K. Zeidler, *Wykład prawa ochrony zabytków* (s. 172–186). Warszawa-Gdańsk.